

Copyright © 2010 Vladimir Stanković

Copyright © 2014 ovog izdanja, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Posvećeno mom ocu
Miodragu Mići Stankoviću,
od koga sam prvi put čuo
legendu o podvigu u Montevideu*

Sadržaj

Reč autora	9
Prva glava: Prilike	11
Druga glava: Odluka	85
Treća glava: Putovanje	149
Četvrta glava: Takmičenje	191
Peta glava: Povratak.	321
Šta je bilo s njima	349
O autoru	365

Reč autora

Kada sam u februaru 2007. godine došao na ideju da napišem priču o istorijskom uspehu jugoslovenske fudbalske reprezentacije, sastavljene od srpskih fudbalera, na Prvom šampionatu sveta u Urugvaju 1930, imao sam od prvog trenutka pred očima film i TV seriju, odnosno ekranizaciju ove divne istorije, uveliko zaboravljene i nepoznate mlađim generacijama. Za uspeh projekta bila su neophodna „samo“ dva uslova: da svoj deo posla uradim kako treba i da posle neko prepozna ideju i pretvori je u stvarnost. Izgleda da se desilo i jedno i drugo...

Posle dvogodišnjeg istraživanja po oskudnim dokumentima iz 1929. i 1930. godine, istorijske ličnosti i činjenice ispreplitala su se sa fikcijom i nastao je – *Montevideo, Bog te video!*. Tokom ručka u Atini sa Zvonimirom Šimunecom u martu 2007. u kafani „Zrikavci i mravi“ podno Akropolja, kao što i dolikuje zemlji mitova izmaštani su obrisi budućeg megaprojekta. Faktografija je oživela u hiljadu nijansi velikih događaja, pojava i ljudi za ponos čitave nacije.

Rezultat je poznat: producerska kuća „Intermedianet-work“ proizvela je najgledaniji srpski film, koji je bio kandidat za nagradu „Oskar“. TV serija je bila veoma gledana u celom regionu a film je dobio više nagrada na međunarodnim festivalima i, zahvaljujući izvršnoj produkciji, posebno sjajnim mladim glumcima, postao „brend“ pretvorivši legendu o Montevideu, kako kaže izdavač, u kulturni fenomen koji traje već četiri godine.

Knjiga je svedočanstvo o tome „kako je zaista bilo“. Čvrsto sam se držao faktografije, dok su u filmu, iz dramaturških razloga, odstupanja od činjenica bila neminovna. Pokušao sam da, paralelno sa pričom o putu u Montevideo, kažem nešto i o ondašnjem Beogradu, Srbiji, Kraljevini Jugoslaviji, događajima u Evropi i svetu i, naravno, ponešto iz istorije fudbala u Srbiji.

Veoma sam zadovoljan i srećan što sam ovom knjigom, zajedno sa svim ostalim učesnicima projekta, doprineo da se od zaborava otrgne jedan veliki događaj iz naše istorije i da se stvori delo koje će trajati i činiti nas ponosnim što smo imali ljude kakvi su bili junaci ove priče.

PRVA GLAVA

Prilike

I

Kafana „Solunac“, gledano uzbrdo iz pravca Slavije, smeštena negde pri kraju Beogradske ulice, gotovo na uglu sa Ulicom Kralja Aleksandra, nije se po izgledu ničim izdvajala od niza zanatskih radnji u komšiluku, ali je imala dve prednosti. Gazda Rade, čije su prezime znali samo najbliži, vešto je iskoristio dvorište da uredi malu, vrlo lepu baštu, koja nije imala više od šest stolova. Gotovo cela bila je pod vinovom lozom, posađenom zarad hladovine, a ne zarad grožđa. Godinama usmeravana nečijom veštom rukom, loza je vijugala uz stubove i prelazila preko razapetih žica da bi s vremenom stvorila debelu hladovinu, u vrelinim letnjim danima prijatno utočište, tim pre što je bila izolovana, van domašaja pogleda radoznalih prolaznika. U jednom uglu bio je smešten klasičan roštilj, koji se, hvala bogu, lepo dimio od druge polovine maja pa do kraja septembra, pa i kasnije, sve dok se moglo sedeti u bašti.

Većina ostalih, brojnih kafana u okolini Slavije imala je baštu, ali ispred, na trotoaru. Stolovi su obično bili u dva reda, sa razmakom između kako bi pešaci nesmetano prolazili, a

senku je pravila perda. Da bi se stiglo do bašte „Solunca“, moralo se proći kroz kafanu, koja se takođe nije mnogo razlikovala od objekata slične namene: desetak stolova prekrivenih tradicionalnim kariranim čaršavima, ponekad s tragovima „jelovnika“, uprkos nastojanjima gazda Radeta da čistoću održi na pristojnom nivou, škripav pod od dasaka ko zna koliko puta premazan olajem, u uglu šank za kojim je najčešće bila gospođa Radmila, Radetova žena. Desno od šanka nalazio se oveći šuber kroz koji su kelnerima dodavana jela. A jelo je bilo druga prednost ove kafane. Gazdarica Radmila bila je vrhunaska kuvarica i njeni specijaliteti nadaleko poznati. Roštilj je takođe bio na glasu, ali kuvana jela gospa Rade neprevaziđena. Istina, neki su tvrdili da je za povećani promet u kafani postojao i treći razlog, lepa Mica, gazdina bratanica, koja je došla u Beograd da završi školu i upiše studije. Milica je zaista bila lepa devojka, otoresita i, što bi se reklo, narodski bistra, pa se posle kraćeg perioda adaptacije lako snalazila među gostima, od kojih su mnogi pokušavali da joj se približe. Sa Milicom su radila i dva obučena konobara, ali je ubrzo postalo očigledno da promet raste kada je Mica u smeni. To gazda Radetu, naravno, nije smetalo, a ni njoj jer je šarmom uspevala da sebi obezbedi lep bakšiš, koji je brižljivo čuvala, ne znajući ni sama tačno za šta, ali uverena da će ušteđevinu, kad dođe vreme, potrošiti na nešto važno.

Preko leta su na obe strane pored dvokrilnih ulaznih vrata s ulice stajala dva stola sa po dve stolice, tek toliko da neko predahne uz kafu, špricer ili čašicu rakije. Zimi se sva aktivnost odvijala unutra, u mešavini duvanskog, roštiljskog i kuhinjskog dima i mirisa jela, rakije pa i znoja jer je velika furuna bubnjala po ceo bogovetni dan.

Rade je bio vredan čovek, po ceo dan provodio je u svojoj kafani ili u poslovima vezanim za nju. Išao je u nabavke,

nagovarao seljake da kad pođu na pijacu svrate prvo kod njega na jednu s nogu, poslovi su sklapani u rano jutro, a već u sedam sati kafana je otvarala vrata čekajući prve goste na fruštuk, kafu ili rakijicu... Bio je otvoren, komunikativan čovek. Poznavao je skoro sve svoje goste, gotovo svakog od njih dočekivao i ispraćao. Kelnere je naterao da zapamte šta koji gost pije i najčešće se dešavalo da tek što gost sedne, stiže ljuta, kuvano vino, pivo ili neko drugo njegovo omiljeno piće. Atmosfera u kafani bila je gotovo familijarna, bez incidenata. Dešavalo se da se neko napije, ali sve se završavalo pesmom i malo nesigurnijim korakom na putu do kuće. Gazda Rade je ljudima ulivao poverenje. Svi su ga znali kao poštenjačinu, čestitog i hrabrog čoveka, koji je za junaštvo iskazano u Prvom svetskom ratu dobio Karađorđevu zvezdu. Na jednom zidu visila je slika pokojnog kralja Petra, sa kojim je prošao golgotu Albanije. U kafani, slike kralja Aleksandra nije bilo. Rade, razumljivo, nikada ništa loše nije rekao o vladajućem kralju, ali niko nije čuo ni da ga hvali. Jednostavno, njegov kralj, iako je prošlo devet godina od njegove smrti, kao da je i dalje bio Petar Karađorđević... Kafana, naravno, nije slučajno nazvana „Solunac“, ali Rade nije previše govorio o ratu. Uostalom, prošlo je već više od 12 godina, Srbija se polako ali sigurno oporavljala od strahota koje je preživela i u kojima je izgubila gotovo trećinu ukupnog stanovništva. Valjalo je gledati napred.

Na drugom zidu visio je uramljen isečak iz novina čiji je sadržaj bio vidljiv samo iz neposredne blizine. Bio je to izveštaj sa prvenstvene fudbalske utakmice BSK–„Jugoslavija“, odigrane 7. aprila 1929. Rezultat je bio 7:1 za BSK, a zainteresovani su mogli da saznaju sve detalje sa meča ljutih beogradskih rivala. Sudio je Mika Popović, gledalaca na stadionu „Jugoslavije“ u Topčideru bilo je oko 3000, Moša

Marjanović i Čupić dali su po tri gola a Lala Najdanović jedan za BSK, dok je počasni pogodak za domaćina dao Luburić. Rade je u pola noći mogao da izgovori sastav jedanaestorice koja su mu pričinila do tada najveće sportsko zadovoljstvo. Tik uz tu relikviju bila je velika slika novog stadiona BSK-a na Topčiderskom brdu, otvorenog u maju te 1929. Bila je to slika glavne tribine pune ljudi, među kojima je, podrazumeva se, i gazda Rade, koji nije propuštao nijednu utakmicu a kamoli otvaranje novog stadiona.

Jedini „porok“ gazda Radeta, doduše samo za njegovu ženu Radmilu, bio je – fudbal! Bio je veliki „bskovac“, vatreni navijač Beogradskog sport kluba, o kojem mu je još 1918. u Grčkoj, pred proboj Solunskog fronta, pričao Mihailo Andrejević, ugledni lekar i istaknuti funkcioner BSK-a i Beogradskog loptačkog podsaveza (BLP). Kad je igrao BSK, znalo se, Rade je ostavljao sve i hitao na stadion. Tako je bilo i tog 7. aprila 1929. O ratu gazda Rade nije voleo da priča, iako je i te kako imao šta, ali bi uvek kada nađe žrtvu prepričavao veliku pobedu BSK-a nad „Jugoslavijom“.

„Kiša je padala celog dana, u jednom trenutku proneo se glas da se neće igrati jer je teren u očajnom stanju. Gazeći veliko blato, otišao sam da se sam uverim. Kažu da je BSK tražio odlaganje jer je verovao da je tehnički bolji, što bi se izgubilo na nemogućem terenu, ali je 'Jugoslavija' zahtevala da se utakmica igra. Sudija je zavrnuo nogavice i obišao ceo teren dok je 3000 pokislih navijača čekalo njegovu odluku. Na svu sreću, odlučio je da se igra, ali je kod naših nastala panika kada su videli da nema Mikice Arsenijevića! Misleći da se po takvom vremenu ne može igrati, ostao je kod kuće i jedva su ga autom dovezli na početak“, pričao je Rade svaki put kad je bilo nekoga da ga sluša. I u svakoj sledećoj priči, BSK je igrao za nijansu bolje, Mošini i Čupićevi golovi bili su

još malo lepši, Lala Najdanović je u svakom prodoru prelazio po jednog protivničkog igrača više, Nikola Marjanović je i po blatu pokazivao sve veće majstorstvo, golman Stojanović je branio i nemoguće lopte...

„Da sve bude lepše, njihovu bruku direktno je prenosio Radio Beograd! Bio je to prvi prenos fudbalske utakmice“, podsećao je Rade pokazujući u uglu uramljeni isečak iz časopisa „Radio Beograd“ o prvom radio-prenosu:

Prošle nedelje prenosila je Radio stanica Beograd vrlo zanimljivu nogometnu utakmicu između sportskih klubova Jugoslavije i B.S.K., beogradskih elitnih klubova. Prenos je izvršen na najjednostavniji način i odlično je uspeo, prema izveštajima koje smo primili iz cele Kraljevine... Kako je upotrebljen mikrofonski vrlo osetljivog sistema, to su slušaoci na svojim aparatima mogli čuti i dovikivanje navijača, fićukanje i urnebes mase u momentu kada su protivnici davali golove. Štaviše, čula se kad-kad i zviždaljka sudije.

Pre početka utakmice slušaocima se obratio Bora Jovanović, novinar sportske rubrike Politike i jedan od pionira fudbalskog sporta u Srbiji. Utakmicu je prenosio Radomir Stoilović, advokat i sekretar Beogradskog loptačkog podsaveza i član uprave „Jugoslavije“!

„A znate li šta je najlepše? On nije završio prenos! Kažu da se smrztio od ledene kiše, ali biće da se smrztio od rezultata! Možete misliti kako je bilo jednom članu uprave 'Jugoslavije' da opisuje one silne golove BSK-a“. Prenos je završio Dimitrije Stefanović, službenik Radio Beograda“, razvijao je priču gazda Rade.

Onda je usledilo vajkanje:

„Najgore od svega je što ja tada nisam imao radio! A mesecima unazad govorio sam Radi da moramo da kupimo tu spravu koja govori, danas sve viđenije kuće imaju radio, a mi ništa... A da sam imao radio, naredio bih da se pusti na najjače kako bi i ovaj do mene čuo...”

II

Taj „do mene“ bio je prvi komšija, Mile zvani Brica, vlasnik berbersko-frizerske radnje smeštene tik uz kafanu, s tim što je Bricina kuća bila na dva sprata. Dole je držao radnju (frizerski salon) a gore je stanovao sa ženom i 11-godišnjim sinom. Rade i Mile Brica, kao što i dolikuje komšijama, živeli su u dobrosusedskim odnosima. Posećivali su se kad su mogli, išli jedan drugom na slavu. Rade je slavio Svetog arhanđela Mihaila a Mile Svetog Nikolu, nedeljom su zajedno išli u crkvu i sve bi bilo gotovo idealno da nije bilo... fudbala. Naime, Brica je bio zadrtni navijač „Jugoslavi-je“, čak toliko da je posle proglašenja Kraljevine Jugoslavije promenio ime svoje radnje i umesto prozaičnog „Berberska radnja“ nakačio izdaleka vidljivu firmu „Frizerski klub Jugoslavija“. Gazda Rade je bio ubeđen da to nije posledica promene imena države, već komšijine preterane ljubavi za „crvene“. Čak je i ono „Frizerski klub“ imalo skraćenicu FK, kao „fudbalski klub“. Ali, Mile je to stidljivo negirao tvrdeći da „klub“ zvuči otmenije nego „salon“. Ubrzo je shvatio da od fudbalske reklame može da ima samo koristi, jer se sve više

ljudi interesovalo za fudbal. Prvo je našao sliku šampionskog tima „Jugoslavije“, koji je 1924. i 1925. u gotovo neizmenjenom sastavu osvojio dve titule državnog prvaka, i uramio je. Na zidu, tačno preko puta ogledala, mušterije su i dok sede mogle da vide sliku Miletovih heroja. U drugom ramu bila je slika sa dočeka navijačkog voza iz Zagreba posle trijumfa „Jugoslavije“ nad Građanskim od 3:2, 5. jula 1925. Mile je u jednom ćošku držao prut kojim je, poput kustosa u muzeju, zainteresovanima sa ushićenjem predstavljao svoje idole:

„Vidite, prvi sleva, u odelu i sa šeširom, je trener Blaha, stoje Branko Petrović, Damjan Đurić, Dragan Jovanović Žena, Stevan Luburić Čiča, Dušan Petković Senegalac, Bane Sekulić, golman Dragutin Nemeš, Milutin Ivković Milutinac. Čuče Mihailo Načević Nače, Alojz Mahek i Sveta Marković. To je tim koji je preuzeo titulu Građanskom u drugom državnom prvenstvu 1924. U finalu smo, 12. oktobra u Zagrebu, tukli Hajduk sa 2:1 posle igre koja je na kraju primorala i navijače iz Zagreba, u početku sklone Hajduku, da nam aplaudiraju... Iz Beograda je jednim vanrednim vozom i jednim redovnim stiglo oko 1000 navijača 'Jugoslavije'. Na povratku igrače je sačekala masa navijača a još lepše je bilo 5. jula 1925. Finalna utakmica opet je igrana u Zagrebu, protivnik je bio Građanski, a mi smo pobedili sa 3:2. Ovoga puta nisam propustio taj istorijski trenutak, u masi razdraganih navijača koji vire iz cvećem zatrpanog voza bio sam i ja... Na jednom vagonu kredom je bilo ispisano Jug-G 3:2 (1:1).“

Promenivši ime radnje, Mile Brica je dao oglas u novinama da će navijači „Jugoslavije“ u njegovoj radnji imati specijalni popust a igračima prvog i drugog tima ponudio je besplatne usluge. Na pitanje prijatelja kako će znati da ga mušterije ne varaju predstavljajući se kao navijači „Jugoslavije“ iako u stvari vole BSK, Soko ili neki drugi tim, Mile je odgovarao:

Doček fudbalera „Jugoslavije“ po osvajanju titule državnog prvaka

„Svi moraju da prođu ispit: prvo moraju na slici da prepoznaju igrače šampionskog tima i potom da odgovore na moja pitanja iz istorije 'Jugoslavije', a to nije lako. Na kraju moraju da mi se jave na nekoj od narednih utakmica 'Jugoslavije' jer se podrazumeva da pravi navijači znaju sve o svom timu i idu redovno na utakmice. Niko me još nije prevario, a ako i jeste, nije mi krivo jer taj mora da podsvesno navija za 'Jugoslaviju' kad zna sve o njoj.“

III

Za Božić te 1930. godine gazda Rade i Mile Brica su se uzajamno isposećivali, čestitali jedan drugom veliki praznik, pažljivo izbegavajući da spomenu fudbal jer bi to obavezno izazvalo žestoku raspravu, ako ne i pravu svađu. Jednom zasnagda razjasnili su situaciju iz 1926, kada su pred kraj meča, pri vodstvu „Jugoslavije“ od 2:1, navijači „crvenih“ uneli na stadion krst na kojem je pisalo BSK i počeli da dele umrlice „ožalošćenoj porodici“, navijačima „plavih“.

„Komšija, kunem se da nisam bio u toj grupi. Jeste, bio sam na utakmici, sećam se toga, ali nisam učestvovao, veruj mi. Uostalom, vaši su sve pokvarili jer su izjednačili u poslednjem minutu“, tvrdio je Mile a gazda Rade mu je verovao.

Kalendar takmičenja za 1930. godinu hteo je da se „Jugoslavija“ i BSK sretnu već 8. januara, drugog dana Božića. Prethodna godina protekla je u znaku velike dominacije „plavih“, koji su dobili četiri od pet utakmica, ali su se repovi jedne još uvek povlačili. Naime, BSK je 1929. osvojio prvenstvo države na terenu, ali ga je izgubio za zelenim stolom.

Niko nije krivio direktno „Jugoslaviju“, ali je činjenica da je jedna od dve poništene utakmice zbog navodne nepravilne registracije Dušana Markovića bila protiv „crvenih“. Rade i Mile su, kao i ostali navijači oba tima, funkcioneri i štampa, ko zna koliko puta analizirali događaje i zaključili da je BSK zaista bio najbolji i da nije bilo pošteno da ispašta zbog nečije administrativne greške, ako je greške uopšte bilo.

Rade nikada nije prežalio tu titulu, tim pre što je Hajduk dva puta pobeđen u Splitu, drugi put iz čistog inata jer su igrači, pod pretnjom teške kazne klubu ako ne ode na utakmicu, skupljani po kućama da otputuju na ponovljenu utakmicu.

„Bar da smo igrali ponovo i sa 'Jugoslavijom'. Kako smo ih drali prošle godine, dobili bismo sigurno i taj meč“, sekirao se gazda Rade.

Iz obimne dokumentacije sakupljene iz štampe, koja je tom slučaju posvetila veliku pažnju, Rade je najčešće, kao primer „objektivnosti“, vadio jedan članak iz zagrebačkog „Jutarnjeg lista“, potpisan od strane novinara Pavla Kaudersa.

Dakle, nakon dugog oklijevanja odigrao je BSK i svoju posljednju utakmicu. Pošao je u Split po nalogu i pod prijetnjom posljedica sa strane JNS-a. Na brzu ruku sjeli su mladi igrači BSK-a u vlak, da prosljede daleki put i da udovolje pravdi Boga velikoga. Pošli su sa malo ambicija, protiv svoje volje i volje svog vodstva. Odigrali su utakmicu i pobijedili su. Vraćaju se iz Splita kao stvarni, ali još više kao moralni pobjednici. Po drugi put pobijedili su onu momčad protiv koje su za zelenim stolom izgubili utakmicu... Kako god okrećemo ove susretaje obe momčadi, BSK izlazi kao pobjednik, „Hajduk“ kao prvak države.

BSK je uložio žalbu Skupštini JNS-a koja je u Zagrebu počela 24. novembra 1929. Počela, ali nije i završena! Vruća tema, preseljenje sedišta Saveza iz Zagreba u Beograd, dovela je do žestoke rasprave koja se pretvorila u svađu, pa je morala da interveniše čak i policija, i Skupština je prekinuta! Žalba BSK-a nije ni stigla na dnevni red...

Zbog vidnog uspeha svoje reklamne kampanje, Mile Brica je ubrzo morao da postavi i drugu stolicu i da zaposli jednog šegrta. Izbor je pao na Jovana, Jocu, sina jednog komšije koji je radio na železnici. Mile je računao da mali neće kasniti na posao a neće morati ni da ga hrani i oblači jer mu je kuća blizu. U razgovoru o poslu Mile je pitao dečaka da li voli fudbal, a kada je dobio potvrđan odgovor usledilo je pitanje na koje se odgovor unapred znao:

„Naravno, navijaš za 'Jugoslaviju'?“, pitao je Mile glasom koji nije dopuštao negativan odgovor. Dečak je promrmljao nešto kao „Da, naravno“ jer su svi u komšiluku znali za Mile-tovu slabost prema „Jugoslaviji“, pa mladić nije smeo da prizna da, u stvari, voli fudbal i sve dobre igrače, uključujući i majstore iz BSK-a...

Iako ni Radetu nije išlo loše, malo više gostiju ne bi bilo naodmet. Preduzimljiva gospođa Rada, pod utiskom uspešne propagande komšije Brice, dala je jednog dana ideju mužu:

„Stalno mi pričaš kako se znaš sa tim tvojim doktorom Andrejevićem još iz Soluna. Vidim iz novina da je on neki važan čovek u BSK-u. Viđate se na sastancima Udruženja ratnika Srbije od 1914. do 1918. čiji je on predsednik... Zašto ne razgovaraš s njim da njegovi iz BSK-a, naročito samci i igrači iz unutrašnjosti, dođu kod nas na hranu? Zamisli da nam jednog dana ovde banu Moša i Tirke... Mrdni malo, rastrči se, ništa nam neće pasti s neba. Nije dovoljno da imamo dobru hranu i dobru uslugu ako malo ljudi za to zna. Reklama je

danas moćna stvar, a mi ne radimo ništa. Potrudi se, da bar vidimo neku vajdu od te tvoje zaludenosti fudbalom.“

Iako pomalo nevoljno, Rade je priznao da je žena u pravu i obećao da će nešto preduzeti. Doktor Andrejević je ponekad, kada je išao na sastanke Beogradskog loptačkog podsaveza, čije su prostorije bile relativno blizu, u ulici Kneza Miloša br. 3, znao da svrati kod Radeta na čašicu, ali to se dešavalo prilično retko.

Posle jednog sastanka Udruženja, Rade je stidljivo, čak toliko bojažljivo da je doktor Andrejević pomislio da je bolestan i da mu je potrebna njegova lekarska pomoć, započeo razgovor o mogućoj „saradnji“ između BSK-a i njegove kafane... Doktor je obećao da će razgovarati u klubu ali je i nagovestio da je ideja, u principu, prihvatljiva. Posle izvesnog vremena obavestio je Radeta da će za početak kod njega na hranu dolaziti neki igrači drugog tima i članovi podmlatka koji nisu iz Beograda, a „za prvotimce ćemo videti kasnije“. I to je bilo nešto... Za razliku od Miletovog „Frizerskog kluba“, u koji su uglavnom zalazili navijači „Jugoslavije“, u Radetovu kafanu ubrzo su počeli da svraćaju registrovani fudbaleri BSK-a, a doktor Andrejević je obećao da će s proleća, kad se prolepša vreme, u baštu dovesti članove uprave i funkcionere BLP-a, tim pre što je Radetova kafana bila vrlo blizu sedišta Podsaveza.